

MIROSLAW JANKOWIAK

Instytut Sławistyki PAN

Współczesne gwary białoruskie na wschodniej Litwie (rejony ignaliński i święciański)¹

W artykule zostały przedstawione współczesne gwary białoruskie funkcjonujące na obszarze wschodniej Litwy (rejony ignaliński i święciański), które do tej pory nie były tematem kompleksowych badań lingwistycznych. Podstawę analizy stanowią materiały własne autora zebrane w trakcie ekspedycji terenowych przeprowadzonych w latach 2014–2016. W artykule została pokazana struktura samych gwar (wybrane cechy fonetyczne, morfologiczne, składniowe, leksyka, frazeologia) oraz socjolingwistyczne aspekty ich funkcjonowania w wielojęzycznym środowisku.

Słowa kluczowe: dialektologia, gwary białoruskie na Litwie, słowiańsko-bałtyckie pogranicze językowe, kontakty językowe, zapożyczenia.

Wprowadzenie

W wyniku uwarunkowań historyczno-społecznych gwary białoruskie funkcjonują obecnie poza granicami administracyjnymi współczesnej Białorusi — na terytorium Polski (Podlasie), Litwy, Łotwy (Łatgalia), Federacji Rosyjskiej (Smoleńszczyzna, południowa Pskowszczyzna) i Ukrainy (Czerńhowszczyzna). Rejony ignaliński i święciański w Litwie położone są na obszarze, gdzie na przestrzeni dziejów stykały się i stykają nadal różne języki, grupy etniczne i wyznaniowe — język litewski, gwary litewskie, polszczyzna litewska, gwary białoruskie, język rosyjski, zamieszkiwali i mieszkają tutaj Litwini, Białorusini, Polacy, Rosjanie, katolicy i prawosławni (staroobrzędowcy). Taka różnorodność językowa, narodowościowa i wyznaniowa odzwierciedla się tak w sytuacji socjolingwistycznej, jak i strukturze samych gwar białoruskich.

Rejon ignaliński (*Ignalinos rajonas*) i rejon święciański (*Švenčionių rajonas*) na przestrzeni dziejów należały do różnych państw. We wczesnym średniowieczu ziemie te były zamieszkiwane przez plemiona bałtyckie, a następnie wchodziły w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego, później —

Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Po III rozbiorze Rzeczypospolitej w 1795 r. znalazły się w granicach Imperium Rosyjskiego, by w wyniku traktatu ryskiego 1921 r. stać się częścią II Rzeczypospolitej. Po II wojnie światowej obydwa rejony wchodziły w skład Litewskiej SRR, a od marca 1990 r. — niepodległej Republiki Litewskiej. W zależności od okresu poszczególne języki posiadały wyższy lub niższy prestiż i bardziej lub mniej oddziaływały na miejscowe gwary białoruskie tego obszaru — polszczyzna od II połowy XIX w. do dzisiaj (przede wszystkim w okresie międzywojennym), rosyjski — w czasach carskich i latach Litewskiej SRR, litewski najmocniej obecnie.

Celem prezentowanej publikacji jest przybliżenie współczesnej sytuacji językowej w badanych rejonach, ukazanie uwarunkowań socjolingwistycznych i poziomu zachowania struktury gwar białoruskich. Podstawę do analizy stanowią materiały własne autora zebrane w trakcie ekspedycji dialektologicznych w latach 2014–2016 w ramach projektu TriMCo (patrz dalej).

Stan badań

Gwary białoruskie na Litwie były tematem badań licznych naukowców, pochodzących z Białorusi, Litwy i Polski. W 1903 r. białoruski etnograf i lingwista Joachim Karski (Евфимий Ф. Карский), opierając się przede wszystkim na kryterium językowym (tj. zasięgu występowania gwar białoruskich), na podstawie swoich obserwacji stworzył mapę: *Этнографическая карта бѣлорусскаго племени* [Карский 1903], która obejmuje także ziemie litewskie. Granicę występowania gwar białoruskich wyznaczył linią biegnącą od Rymyszan po Widze². W dziele *Białorusini* badacz tak opisuje zasięg białoruszczyzny na terenie Litwy:

От Ілукста граница белорусского наречия направляется к югу в Ковенскую губернию западнее озера Дрисвяты, захватывая часть Новоалександровского уезда. От озера Дрисвяты граница белорусов идет в южном направлении к Виленской губернии до р. Дисны; перерезав последнюю, она идет по Свенцяньскому уезду несколько ломаной линией на юг и запад около литовских волостей Тверечи, Годуцишек (на восток от них), Свенцянь, оставляя к югу белорусские волости Комаи, Лынтупы, Кемелишки [...] [Карский 2006, 35].

Na szczególną uwagę zasługują badania dialektologiczne przeprowadzone w latach 1966, 1975–77 przez lingwistów białoruskich i litewskich, pracujących w Instytucie Językoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Białoruskiej SRR i w Instytucie Litewskiego Języka i Literatury Narodowej Akademii Nauk Litewskiej SRR — M. Biryłę, E. Grinaveckienė, I. Kawalczuk, F. Klimeczuka, J. Mackiewicz i innych. Odwiedzili oni szereg miejscowości

na Litwie, w rejonie ignalińskim Lajpuszki (spis oficjalnych litewskich nazw miejscowości patrz na końcu artykułu) i Malkuny, a w rejonie święciańskim Rakowskie, Talejki i Czeczele. Efektem jest pięciotomowy *Słownik białoruskich gwar północno-zachodniej Białorusi i jej pogranicza* [СПЗБ 1979–1986] oraz kilka artykułów autorstwa F. Klimczuka i E. Grinaveckienė [np. Гринавецкене 1972; Климчук 1981].

Tematyką gwar białoruskich na Litwie zajmował się także Walery Czekman (Valerijus Čekmonas), który prowadził eksploracje w rejonach: orańskim, wileńskim, trockim, święciańskim i ignalińskim, kompleksowo badając też język litewski i polszczyznę północnokresową [Meiliūnaitė, Morozova 2015, 274–277]. Na przełomie lat 80. i 90. XX w. badania gwar białoruskich na Litwie prowadził autor kilku ogólnych artykułów traktujących o gwarach białoruskich na Litwie, Mikoła Sawicz [np. Савич 1990; Савіч 1997].

Na uwagę zasługują wieloletnie badania Liliji Płygawki nad językiem białoruskim funkcjonującym na obszarze południowo-wschodniej Litwy. Badaczka zajmuje się przede wszystkim językiem mieszkańców miast, ale są też nawiązania do gwar białoruskich. Efektem jej pracy są m.in. dwie monografie [Плыгаўка 2009; Плыгаўка 2015].

Kompleksowe badania gwar białoruskich (struktura, socjolingwistyczne aspekty funkcjonowania w warunkach wielojęzyczności, wpływy litewskie, polskie i rosyjskie) prowadzone są przez autora niniejszego artykułu [Jankowiak: maszynopis].

W ostatnich latach były prowadzone zakrojone na większą skalę badania terenowe, mające na celu opisanie gwar białoruskich. Na szczególną uwagę zasługują dwa projekty. Pierwszy projekt, *Modern geolinguistic research in Lithuania: the optimisation of network points and the interactive dissemination of information*, kierowany przez prof. Danguolė Mikulėnienė, został zrealizowany w Instytucie Języka Litewskiego ANL. Współpracując w ramach projektu dr Lilija Płygawka i Aliaksandr Adamkowicz nagrali gwary białoruskie w 19 wsiach na obszarze Wileńszczyzny, a wyniki zamieszczono w artykule [Plygavka 2014] znajdującym się w monumentalnej monografii *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas* [Mikulėnienė, Meiliūnaitė 2014]. Drugi projekt, *Triangulation Approach for Modelling Convergence with a High Zoom-In Factor*, realizowany na Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji pod kierownictwem prof. Björna Wiemera (TriMCo), na potrzeby którego Mirosław Jankowiak, Grażina Nicolaus oraz Helena Stetsko nagrywali osoby rozmawiające po białorusku w różnych regionach Litwy (ignalińskim, wileńskim, solecznickim i orańskim).

Zrozumienie specyfiki polszczyzny północnokresowej funkcjonującej na Litwie nie jest możliwe bez odwoływania się do gwar białoruskich, dlatego

też znajdujemy je w publikacjach badaczy polszczyzny litewskiej, poczynając od Haliny Turskiej [Turska 1982], a kończąc na współczesnych polskich badaczach: Z. Sawaniewska-Mochowa [1990], Z. Kurcowa [1993], H. Karaś [2001a; 2001b; 2015], I. Grek-Pabisowa [2002], E. Smułkowa [2002]. Z litewskich badaczy należy wymienić tutaj przede wszystkim W. Czekmana i K. Giułumianc [np. Giułumianc, Czekman 1971], K. Rutkowską [Rutkowska 2014] czy J. Konicką [Коницкая 1995].

Rejon Ignalina i Hoduciszek eksplorowali m.in. Vitautas Kardelis, Birutė Sinočkina, Björn Wiemer i Anna Zielińska [2003]. Badacze potwierdzili występowanie gwar białoruskich na wschód od Święcian, przed Hoduciszkami oraz w pobliskich wioskach — Rakowskie, Stajeciszki i Wosiuny. Zdaniem lingwistów na północ od linii Kaczergiszki, Twerecz i Wasiuny “granica językowa między litewskim a białoruskim zbiega się z dzisiejszą granicą państwową, którą stanowi rzeka Dzisna. Na północ od niej (czyli tam, gdzie znajduje się obszar białoruski) przed wojną mówiono też po polsku (jak i teraz), na południe od Dzisny mówi się po litewsku” [2003, 37].

Latem 2014, w ramach projektu TriMCo (*Triangulation Approach for Modelling Convergence with a High Zoom-In Factor*) realizowanego na Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji pod kierownictwem prof. Björna Wiemera, eksplorację dialektologiczną w rejonie ignalińskim przeprowadzili autor niniejszego artykułu i Helena Stetsko. Zostały przebadane miejscowości, w których potencjalnie mogły występować gwary białoruskie: Czepukany, Gajdy, Gakeny, Gramuntiszki, Gryszkowszczyzna, Mejkszty, Mielezki, Pruczany, Ramejki, Rymszany, Szmele, Strylungi, Szulany, Tryklotiszki, Waluny oraz Warniszki — łącznie 33 wywiady z 42 rozmówcami w 15 wsiach (23h 10 min). Kolejnych 8 wsi okazało się już niezamieszkałych: Andreleń, Błotniszki, Borowka, Dawiedyny, Puczany, Puszki, Tryczuny oraz Żybaki. Na zbadanym obszarze dominuje polszczyzna północnokresowa, gwary białoruskie są w zaniku.

Kolejna ekspedycja odbyła się latem 2015 r. w ramach wspólnego polsko-litewskiego projektu pod kierownictwem prof. Danguolė Mikulėnienė i dr Mirosława Jankowiaka *Baltic and Slavonic dialects and their development in the perspective of language contacts research*, realizowanego przez Instytut Sławistyki Polskiej AN i Instytutu Języka Litewskiego AN Litwy. Przeprowadzono wówczas wywiady we wsiach położonych pomiędzy Hoduciszkami a Święcianami: Boczkinie, Hoduciszki i Madziuny. Eksploratorami byli: dr Mirosław Jankowiak, wileński białorutenista dr Aliaksandr Adamkowicz i wileńska polonistka dr Krystyna Rutkowska. W trzech miejscowościach przeprowadzono rozmowy z 10 osobami, nagrano prawie 15h rozmów w gwarze białoruskiej i polszczyźnie północnokresowej. W 2016 r.

w ramach tego samego polsko-litewskiego projektu przeprowadziłem dodatkowe badania dialektologiczne w rejonie święciańskim we wsiach: Wosiuny, Stajeciszki, Rakowskie oraz Kackany, nagrywając 3 rozmówców (2h 40 min). Zbadane przeze mnie wsie w rejonie święciańskim znajdują się poza terytorium występowania gwar białoruskich zaznaczonym przez Karskiego ponad 100 lat temu.

Sytuacja socjolingwistyczna

Jak w wielu regionach tak i na omawianym obszarze gwary białoruskie w przeszłości obejmowały przede wszystkim sferę rodzinno-sąsiedzką. Z wypowiedzi rozmówców można wywnioskować, że przodkowie wielu osób deklarujących obecnie narodowość polską lub “piszących się” Polakami na co dzień posługiwało się tzw. mową prostą (rozumianą jako gwara białoruska). Dotyczy to regionu święciańskiego, gdzie polszczyzna nie dominowała, choć niewątpliwie funkcjonowała w sąsiedztwie moich rozmówców i w sferze *sacrum*.

Zauważalna jest systematyczna ekspansja języka litewskiego pomiędzy Święcianami i Hoduciszkami — coraz więcej Litwinów przenosi się do wsi zamieszkiwanych wcześniej przez Słowian, a rodziny narodowościowo mieszane również nie są już rzadkością. Nieco inna sytuacja jest w rejonie ignalińskim pomiędzy Rymszanami, Gajdami i Widzami, gdzie od dziesiątków lat przeważała polszczyzna.

Rejon ignaliński

Sytuacja socjolingwistyczna na badanym obszarze odróżnia się nieco od rejonu wileńskiego czy solecznickiego, gdzie autor miał okazję prowadzić badania, przede wszystkim większą obecnością języka litewskiego i mniej zwartym obszarem zamieszkiwanym przez ludność słowiańską.

W rejonie ignalińskim obszar słowiański na terytorium wiejskim ogranicza się mniej więcej do trójkąta Rymszany–Gajdy–Widze. Naturalną granicę na zachodzie i południowym-zachodzie wyznacza rzeka Dżisna. Dominuje tam obecnie język polski, chociaż w przeszłości obecna była też białoruszczyzna i litewski [Kardelis, Sinočkina, Wiemer, Zielińska 2003, 42–43]. Na polski charakter tych wsi wskazywali również mieszkańcy wiosek, podkreślając, że za rzeką Dżisną i Katarżyszkami jest już Litwa: *Tut Pol'szcza, a za Katarżyszkami użo Litwa, za rakoj, tam wienczej pa litousku razhawarywajuć* [K 1936 Ram].

Na fakt malejącej roli białoruszczyzny na tym obszarze zwracali w swoim artykule uwagę K. Giułumianc i W. Czekman: “na północny zachód od Widz wpływ substratu białoruskiego słabnie w sposób widoczny, lecz nie

zanika zupełnie aż do wsi Gajde. [...] Zjawiły się one [białorutenizmy] raczej w gwarze polskiej wskutek spolszczenia litewsko-białoruskiej (ze względu na język) ludności miejscowej” [Giułumianc, Czekman 1971, 325].

Nasze próby porozumiewania się gwarą białoruską w większości sytuacji kończyły się rozmową w języku polskim lub (rzadziej) w języku rosyjskim, w którym notowaliśmy pojedyncze gwarowe cechy białoruskie. Prawie wszystkie zbadane wsie charakteryzuje polskojęzyczność (wszystkie pokolenia rozmówców) oraz zamieszkują tam pojedyncze osoby litewskojęzyczne. Gwarę białoruską udało nam się nagrać tylko w Mejsztach, Ramejkach i Strylungach. Wszyscy respondenci są wyznania katolickiego i zadeklarowali narodowość polską. Zauważalny jest bardzo mocny związek pomiędzy wyznaniem a narodowością: *Tut u nas niama Bielarusau, usie katoliki i miestnyje Litoucy toże Paliaki, pol'skaj nacyi, katalickaj* [K 1936 Stryl].

Białoruskojęzyczni respondenci nazywali swoją mowę *prostym językiem*, językiem *gudackim* bądź też *mieszanym*, nieradko zdając sobie sprawę, że gwara zawiera cechy białoruskie, polskie, rosyjskie i litewskie: *Ni to ruski, ni to bielaruski, ni to litouski, jaki nasz jazyk? Jazyk taki wo, my u dziareuni tak razhawarywajem* [K 1936 Ram]; *Alie ż jaki tut nasz jenzyk, spliontany* [K 1936 Stryl].

W sferze rodzinnej i sąsiedzkiej zdecydowanie dominuje polszczyzna, którą posługują się wszystkie pokolenia mieszkańców. Gwara białoruska używana jest rzadko i zazwyczaj tylko przez osoby starsze. Język litewski z kolei wykorzystuje się tylko w rodzinach mieszanych narodowościowo (polsko-litewskich) bądź też w kontakcie z osobami obcymi. W większości wsi język litewski w życiu codziennym mieszkańców nie funkcjonuje prawie wcale: *Tol'ka pierwyj kanał pa litousku, to ja nie panimaju, tut u nas nie haworać pa litousku, tol'ka adna ženszczyna tam na kancu wioski, mała chto, ježdżili u Bielaruś, radzilisia tut, tut nichto pa litousku Ramejki, Mielieszki nie razhawaryvajeć* [K 1936 Ram].

Wierni mają do dyspozycji kościoły w Rymszanach, Gajdach i Puszkach, gdzie językiem liturgii są polski i litewski. Kościół w Kaczergiszkach jest już litewskojęzyczny. Sfera *sacrum* jest zazwyczaj mocno spolonizowana, jak i w pozostałych regionach Litwy zamieszkiwanych przez ludność słowiańską. Starsze pokolenie respondentów modli się i spowiada po polsku, korzysta z modlitewników i brewiarzy polskojęzycznych, czy zamawia napisy na nagrobkach po polsku: *My molimsia pa pol'sku, panimajem* [...] [K 1936 Ram].

Miejscowa ludność ma dostęp do mediów w języku litewskim, polskim (kanał *Polonia*, *Radio Maryja*) oraz białoruskim i rosyjskim (np. I program telewizji białoruskiej).

Rejon święciański

W rejonie święciańskim dominuje język litewski, języki słowiańskie funkcjonują przede wszystkim w miejscowościach położonych bliżej granicy w paśmie od Święcian do Hoduciszek. Hoduciszki są wielojęzyczne — na ulicy można usłyszeć język litewski, polski, rosyjski oraz gwarrę białoruską. We wsi Kackany obecnie rozmawia się po *gudacku* (białorusku) i litewsku, wcześniej rozmawiano też po polsku, obecnie miejsce polszczyzny zajmuje język litewski. We wsi Wosiuny nie rozmawia się już po białorusku. Najwięcej osób białoruskojęzycznych zamieszkuje w Rakowskich. Z wypowiedzi respondentów wynika, że język litewski nie tylko był tutaj powszechny, ale następuje też jego systematyczna ekspansja na badanym obszarze: [Litewskojęzyczni w Hoduciszkach] *żyli, było żesz na litouskaj, wot tut Wasiuny litouskaja wioska bliska u staranu, tam litoucy, było takich i takich, Paliaki bolie wyjechali u Pol'szczu* [K 1930 Hod].

Większość białoruskojęzycznych respondentów wskazywała na pochodzenie *gudackie*, czyli białoruskie, chociaż *piszą się* Polakami: [Chto żyu u wioscy?] *Paliaki, Paliaki...a jakija tam paliaki, Gudasy, tol'ki szto pialisia Paliaki, a tam Gudasy byli i usio. Tam jaszczce chto pa litousku hawaryli, a tak usie Gudasy, pa gudasku haworać usie. Ja Paliaczka* [w dokumentach] *była, a ciapier nie znaju* [K 1923 Rak]; [W Hoduciszkach] *kataliki żyli tam, Paliakou tut szczyrych niama, było Paliakou paru, jany byli wuczonyja i he-tych Paliakou pastraliali* [w czasie wojny] [K 1931 Kack].

Zdecydowana większość rozmówców nazwała swoją mowę językiem *gudackim* lub *mową prostą*. Język *gudacki* utożsamiany jest tutaj zdecydowanie z białoruskim: *Pa gudacku my hawaryli, pa bielarusku, pa gudacku* [K 1923 Rak]; *Prostaja mowa heta pa bielarusku, ja ż skazała, ja hawaru pa prastomu* [K 1930 Hod]; *U nas takaja prosta niejkaja, prostaja haworka, ni to pol'skaja, ni to ruskaja, wot tak pa bielarusku hawaryli, wot* [K 1931 Kack].

W sferze rodzinno-sąsiedzkiej przez najstarsze pokolenie respondentów wykorzystywana jest gwara białoruska (którą posługiwali się zazwyczaj ich przodkowie), rzadziej język polski i litewski. Do wnuków z małżeństw mieszanych narodowościowo zwraca się po litewsku: *Nichto tut nie hawaryu* [po polsku], *pa litousku to jaszczce niekatoryja [...] jość tut, chto pa litousku haworyć [...] gudacka i litouskaja mowy* [w Rakowskim] [K 1923 Rak]; *Ska-rej tak babki staryja buduć pa bielarusku* [K 1930 Hod]; *Baćki bolie pa bielarusku razmauliali doma. Jak razhawarywali pa bielarusku tak i da śmierci buduć razhawarywać* [K 1930 Hod]; *Katoryja pa gudacku razmauliujuć, katoryja pa litousku u siemjach* [K 1931 Kack]; *A tak [z sąsiadów] to Janka umiejeć pa pol'sku, Zojeczka taja pa pol'sku umiejeć, pa pol'sku tam jaszczce katoryja, tam kalia kaściola, tot dom charoszy, tam paliaki pa pol'sku*

[K 1930 Hod]; *Usie [sąsiedzi], szto pa litousku hawaryli to sa mnoj pa gudacku razmauliali* [K 1931 Kack]; *Ja hawaru [trochę] pa litousku, ja leniusia pa gudacku hawaryć, ja pa bielarusku, maja mama była bielaruskaja, jana z Bielarusi, a tata byu Lićwin, baba pierapiając mužczynu i usie my hawaryli doma pa gudacku* [K 1931 Kack]; *Pa litousku to jak dzicionak pryjdzie, to skażu labas, labas* [K 1923 Rak].

Wszyscy respondenci (poza jedną starowierką) są wyznania katolickiego i mają możliwość uczestniczenia w mszy świętej w kościele w Świącianiach, Hoduciszkach i w kaplicy w Świrkach. Językiem liturgii jest litewski oraz polski, przy czym najstarsze pokolenie modli się i spowiada po polsku i zazwyczaj korzysta z polskich modlitewników i brewiarzy: *Usie tut kataliki, usie* [K 1923 Rak]; *U majej mamy s tatam to pa pol'sku napisana* [na nagrobku], *brat rabiu jon sam pamiatnik camantowy* [K 1931 Kack]; *Idzieć imsza u dziesiać czasou pa pol'sku, a u dwanaccać czasou suma idzieć na litouskim jazyku* [K 1931 Kack]; *A u Świrki [do kaplicy] jeździć [ksiądz] tol'ki u try czasy* [odprawić mszę] [K 1931 Kack].

We wschodniej części rejonu święciańskiego funkcjonowały szkoły litewskie i polskie, a w Hoduciszkach także rosyjska. Większość rozmówców ukończyło po kilka klas szkoły polskiej, gdzie językiem wykładowym była polszczyzna. Po polsku rozmawiało się nierzadko także pomiędzy lekcjami: *U Rakouskich chadziła, tam czatry adziały byli, czytać nie liubiła, tol'ki rachawać liubiła, czatry klasy. Pol'skaja szkoła była. Nauczycieli pa rusku, pa pol'sku hawaryli. Czatry klasy na pol'skim [języku]* [K 1923 Rak]; *Mieźdu maładzioży my pa pol'sku użo* [między lekcjami] [K 1930 Hod].

Podobnie jak mieszkańcy wschodnich regionów rejonu ignalińskiego rozmówcy z Hoduciszek i okolic mają możliwość oglądania telewizji litewskojęzycznej, polskojęzycznej oraz nadającej z Białorusi po białorusku i rosyjsku.

Charakterystyka gwar białoruskich w rejonach ignalińskim i święciańskim

Zgodnie z przyjętą w dialektologii białoruskiej klasyfikacją gwary białoruskie funkcjonujące na Litwie w rejonie ignalińskim i święciańskim stanowią przedłużenie północnej grupy północno-wschodniego dialektu języka białoruskiego [JIГ 1969, Kapra № 72; Barszczewska, Jankowiak 2012, 231]. W mowie białoruskojęzycznych mieszkańców tego obszaru można wydzielić szereg cech charakterystycznych dla tego dialektu a także kilka specyficznych dla gwar środkowobiałoruskich i dialektu południowo-zachodniego (okolice Hoduciszek i Świącian). Poniżej przedstawiam wybrane cechy ogólnobiałoruskie (odróżniające te gwary od języka rosyjskiego oraz polsz-

czyzny), typowe dla dialektu północno-wschodniego oraz gwar środkowo-białoruskich.

Cechy fonetyczne:

- *akanie niedysymilatywne*, typowe dla białoruskiego języka literackiego, gwar środkowobiałoruskich i dialektu południowo-zachodniego [ДАБМ 1963, Капра № 1]. Nieakcentowane samogłoski *o*, *e*, *a*, niezależnie od jakości sąsiednich spółgłosek twardych, wymawiane są zawsze jako [a]: *γalav¹a*, *trav¹a* [Крывіцкі 2003, 161–163]. Typowe dla dialektu północno-wschodniego *akanie dysymilatywne*, tj. wymowa nieakcentowanych samogłosek *o*, *e*, *a* w zależności od sąsiedniej spółgłoski twardej (typu: *v¹ɔ¹d¹a*, *trɔ¹v¹a*), na badanym obszarze nie zostało zanotowane. Dominuje tutaj *akanie niedysymilatywne*: *n¹ada* b¹yla *pamay¹ac¹*’ *uz¹e* t¹atu, *is¹”c¹”i* *baranav¹ac¹”*, *t¹ata* ar¹ec¹”, *a* *ja* *baran¹u¹ju* [K 1931 Kack]; *paš¹la*, *ńam¹a* *malak¹a*, *kar¹ova* *jes¹”c¹”*, *a* *malak¹a* *ńam¹a* [K 1931 Kack]; *d¹očkam* *n¹ada* *pamay¹ac¹”*, *za* *s¹”vet* *n¹ada* *plac¹”ic¹”* [K 1936 Ram]; *jak* *ja* *u¹z¹o* *by¹la* *u* *kat¹oz¹”i*, *to* *da¹il¹*’i *u¹z¹o* *apar¹ata¹mi* [K 1937 Stryl].

W rejonie święciańskim czasami notowałem również *akanie niepełne*, typowe dla południowo-zachodnich gwar białoruskich (grupa grodzieńsko-baranowicka): *i* *šk¹oła* *zač¹atas¹”a* *s* *tr¹lyccac¹’z¹”ev¹ato¹yo* [K 1930 Hod]; *jan¹a* *sam¹a¹ja* *star¹e¹š¹a¹ja*, *z* *dv¹accac¹’z¹”ev¹ato¹yo* *γ¹oda* [K 1931 Kack]; *u* *kat¹oz¹”e* *ńe* *plac¹”il¹*’i *ńič¹o¹yo* [K 1936 Ram].

- *jakanie niedysymilatywne* (*s¹astr¹a*, *vasn¹a*, *z¹aml¹a*): *ja* *ńe* *řak¹la* [chleba], *ja* *kas¹”ila*, *ar¹ala*, *baranav¹ala*, *a* *m¹ama* *řak¹la*, *s¹”astr¹a* *řak¹la*, *a* *ja* *ńe* *řak¹la* *xl¹ep* [K 1923 Rak]; *γ¹eta* *ř* *tva¹ř¹a* *s¹”astr¹a*, *tv¹ř* *řv¹a¹ger*, *tak* *i* *ras¹k¹azyvaj* [K 1951 Kack]; *tam* *z¹e* *ma¹ř¹a* *s¹”astr¹a*, *to* *ku¹p¹il¹*’i *c¹”o¹lku*, *jan¹a* *nazv¹ana¹ja* *u¹z¹o* *by¹la* *buk¹letka¹ř* [K 1931 Kack]; *i* *z¹ac¹’k¹i* *i* *bac¹’k¹i* *i* *s¹”astr¹a* *tut* *by¹la*, *s¹”astr¹a*, *i* *c¹”otka* *i* *u¹s¹”le* [K 1937 Stryl]. Zgodnie z [ДАБМ 1963, Капра № 4] rejon święciański i ignaliński znajdują się na obszarze przejściowym, gdzie powinno występować także *jakanie dysymilatywne* (*s¹istr¹a*, *visn¹a*, *z¹iml¹a*). W zebranych materiale nie zanotowałem przykładów tego typu jakania.

- *dziekanie* i *ciekanie*. Wymowa dawnych miękkich *d¹* i *t¹* jako [z¹] i [c¹] jest typowa dla białoruskiego języka literackiego i większości gwar białoruskich poza zachodniopoleskimi [ДАБМ 1963, Карты № 56, 57]. Charakteryzuje je większy stopień miękkości niż w języku rosyjskim, a mniejszy niż w polszczyźnie (ros. *d¹eń*, *t¹eń*, biał. *z¹eń*, *c¹eń*, pol. *żeń*, *ceń*). Jest to cecha wspólna dla wszystkich gwar białoruskich występujących na terytorium Litwy: *tut* *u* *ř¹lukax* *nara¹z¹”il¹is¹”a* [K 1923 Rak]; *m¹ńe* *pas¹a¹z¹”il¹i* *u* *tr¹ec¹”i* *k¹las*,

a tam *z¹etki tak¹ija, s¹a¹z¹ela* [w szkole] [K 1930 Hod]; *dač¹ka, ty pas¹a¹i*, *ty p¹omniš b¹ol¹še* [K 1931 Kack]; *past¹avim na peč, z¹e c¹opla, na noč, žon zak¹is¹“ńec”* [K 1931 Kack]; *dv¹accac’ l¹itaŋ zap¹loc¹im, naz¹at pry¹ie¹z¹im, ĵ¹e¹z¹em, i¹z¹om a* [autobus] *dva raz¹y u z¹eń pry¹x¹o¹z¹ic’* [K 1935 Ram]; *xoc’ nam pa s¹em¹z¹es¹“at to baz v¹izy ne paj¹e¹z¹eš, a c¹ap¹eraka ŋix¹to tam na ĵ¹e¹z¹ec”* [K 1937 Stryl].

- wymowa dźwięcznego frykatywnego *ɣ*, typu: *ɣalav¹a, ɣor¹ad*. Cecha jest typowa dla białoruskiego języka literackiego i wszystkich gwar białoruskich, odróżniająca je zarazem od języka polskiego (literackiego) i rosyjskiego. Wybuchowe *g* notowane było przez lingwistów w wyrazach zapożyczonych, np: *g¹uz¹‘ik, g¹anak*. Na podstawie zebranego materiału możemy stwierdzić, że dźwięczne *ɣ* występuje w rejonie święciańskim systemowo, z kolei w wypowiedziach mieszkańców rejonu ignalińskiego występuje paralelnie z wybuchowym *g* nawet w wypowiedziach tej samej osoby. Poniżej przytaczam przykłady z *ɣ*: *d¹obryĵa l¹u¹z¹i byl¹i, pamay¹al¹i, i pamay¹al¹i* [K 1923 Rak]; *v¹oska vyy¹l¹a¹z¹eta xaraš¹o, l¹u¹z¹“lej mn¹o¹ya byl¹o, i ɣ¹etayo, z¹“erz¹al¹i skac¹“iny mn¹o¹ya* [K 1931 Kack]; *tut u nas ne ɣav¹orač pa lit¹o¹sku* [K 1936 Ram].

- *niezgłoskotwórcze* wargowe *ɥ*, charakterystyczne dla białoruskiego języka literackiego oraz wszystkich gwar białoruskich. Cecha ta, obok dźwięcznego *ɣ* najwyraźniej odróżnia białoruszczyznę od języka rosyjskiego i polskiego. Występuje ona we wszystkich gwarach białoruskich na obszarze Litwy, w tym w rejonie ignalińskim i święciańskim, przy czym w rejonie ignalińskim czasami paralelnie z formami typowymi dla języka rosyjskiego (w wypowiedzi jednego i tego samego rozmówcy), np. *damou¹//damof*. Przykłady z *ɥ*: *p¹apka try ɣ¹oda prastu¹z¹ly¹u* [w niewoli], *ta¹ly v¹arn¹u¹u¹s¹“a, żań¹i¹u¹s¹“a i str¹oi¹u¹s¹“a ɥ bra¹o¹u i z¹“al¹i¹u¹s¹“a* [ziemia] [K 1930 Hod]; *ay¹s¹a s¹“e¹jal¹i, l¹on s¹“e¹jal¹i, l¹on s¹“e¹ĵay* [tata] [K 1931 Kack]; *z¹“ad¹y pa¹ŋ¹ir¹ay¹šy, add¹ay¹šy ɥn¹učkam, v¹lyku¹p¹u¹šy* [K 1936 Ram]; *i z¹“evak byl¹o mn¹o¹ya ɥ z¹“ar¹e¹ŋ¹i, i m¹al¹‘ca¹u* [K 1936 Stryl].

W gwarach białoruskich rejonu ignalińskiego i święciańskiego można wymienić i inne cechy fonetyczne, charakterystyczne dla tego obszaru — twarda wymowa *r* w słowach, gdzie historycznie było miękkie: *rak¹a* ‘rzeka’, *reč* ‘rzecz’, *r¹adam* ‘obok’; spółgłoski *ʒ* i *ʒ¹ʒ* w słowach typu: *xa¹ʒ¹u, ĵ¹e¹ʒ¹u*; twarde *č*, także w wyrazach zapożyczonych z języka rosyjskiego: *čat¹yry, čalav¹ek, vaabšč¹e*; protetyczne i interwokaliczne (*v*): *v¹ul¹ica, nav¹uka* i in.

Cechy morfologiczne:

- końcówki narzędnika *-amy* w rzeczownikach i *-ymy/-imy* w przymiotnikach i zaimkach nieosobowych w narzędniku l. mn. typu: *syn¹amy, v¹oknamy*,

tak^limy, t^lymy. Cecha ta jest charakterystyczna tylko dla gwar środkowobiałoruskich i powstała w wyniku ścierania się dwóch historycznych dialektów języka białoruskiego — południowo-zachodniego i północno-wschodniego. Końcówki takie występują na obszarze Białorusi dość sporadycznie [Крывіцкі 2003, 199; Barszczewska, Jankowiak 2012, 137] na terytorium od Bobrujska po Mohylew, od Mołodeczna po Stołpce, a przy granicy z Litwą w okolicach Widz, Głębokiego i Postaw [ДАБМ 1963, Капра № 104; ЛГ 1969, Капра № 63]. W zebranych materiale występowały takie końcówki w okolicach Hoduciszek, np. *n^lożkamy, Žyď^lamy, z paras^latamy: m^lama pák^la xl^lep vá^likamy b^lulkamy* [K 1923 Rak]; *kań^lom, plury^lom* [na polu], *maš^lynaŭ to nie by^lo, us^lo ruk^lamy* [K 1923 Rak]; *γ^lal^li praz v^losku i vaz^lamy, γ^lal^li ũ ýerm^lańiŭ* [K 1930 Hod]; *vot tak v^lykapaŭ, i tud^la γ^ll^liny, i kastr^ly, i koń tap^laŭ i my n^loškamy us^le ž^lec^li* [...] i [do chlewa] *nas^lil^li γ^ll^linu i d^loškamy zaklad^lal^li* [podłogę] [K 1930 Hod]; *sas^letka s^larša za mań^le, tut z Žyď^lamy žy^la* [K 1930 Hod]; *jak vam skaz^lac^l, ruk^lamy m^lal^li, byl^li γ^letyja m^lalki* [K 1931 Kack]; *pr^losta ruk^lamy š^lyl^li γ^letyja kaš^lul^li* [K 1931 Kack]. W rejonie ignalińskim nie zanotowałem takich form.

- typowa dla białoruskiego języka literackiego oraz większości gwar białoruskich jest palatalizacja spółgłosek tylnojęzykowych k, g, x w celowniku i miejscowniku rzeczowników rodzaju żeńskiego: k→c, γ→z^l, x→s^l, np.: *łauka – na łaucy, dar^loya – na dar^loz^le, strax^la – na stras^le*. Na obszarze rejonu święciańskiego notowałem przede wszystkim formy z palatalizacją, w rejonie ignalińskim występowały również formy bez palatalizacji, co należy traktować zapewne jako wpływ języka rosyjskiego. Zgodnie z [ДАБМ 1963, Карты № 65, 66] na całym obszarze powinna występować palatalizacja: *jak γrańlicu zrab^lil^li to ũs^le pa žal^le znaŭ dar^loz^le...us^le byl^li par^laf^li i γadu-c^ll^linskaj* [K 1930 Hod]; *na svát^luŭu tr^loju na kł^ladbišče mań^le br^lal^li us^le r^lazam saž^lil^lis^la kal^la sva^lix maŷ^lilkau, ras^lc^li^lal^li stol i nal^liv^lal^li sab^le pa st^lopcy* [samogonu] [K 1951 Kack]; *tam išč^le na γ^lorkę adn^la ž^leńščyna žyv^lec^l* [K 1936 Ram].

- końcówka -c^l w czasownikach I koniugacji w 3. os. l. p. czasu teraźniejszego i przyszłego, typu: *ž^lelaŭec^l, paŭ^lež^lec^l*. Takie typowe dla dialektu północno-wschodniego formy są rozpowszechnione w północno-wschodniej Białorusi oraz w gwarach białoruskich na Łotwie [Jankowiak 2009, 141–151]. Południowo-zachodnią granicę ich występowania wyznacza linia: rzeka Wilia–Dokszyce–Krupki–Mohylew–Krasnopolie [ДАБМ 1963, Капра № 148; ЛГ 1969, Капра № 49]. Analizowana cecha została zaobserwowana na całym obszarze rejonu ignalińskiego i święciańskiego: *vaz^lic^l γnoŭ ja-šč^le zastaŭ^lal^li, zapraž^lec^l kań^la, i vaz^lil^li* [K 1923 Rak]; *jak xto ŭež^lec^l* [do kościoła], *to v^loź^lmec^l, padvaz^lec^l* [K 1923 Rak]; *tam malaž^lejšaja*

jos”c”, *ian*^la *vam rask*^la^zec’ [K 1935 Rak]; *a*^liram *zas*”c”e^lal’i, *kl*^lan’ovyi-
ja *l*^lis”c”i i *m*^lama c”esta **naklad**^la^zec” [do pieca] i *vot tak tud*^ly i *tak šyx!*
[K 1930 Hod]; *γ*^leta **byv**^la^zec” *tak*^lo^ze c”omnaje *ž*lyta, *ian*^lo *d*^lov^lya *na sly-*
pecca [K 1931 Kack]; *un*^lučka **pryjež**^la^zec” *č*^lasta *da ma*^le [K 1936 Ram].

- długie formy rzeczowników, przymiotników i liczebników rodz. ż. w narzędniku, typu: *dobraju*, *z*’*aml*^l’oju, *adnoju* są typowe dla południowo-zachodniego dialektu języka białoruskiego. Na Litwie były one notowane przede mną np. na sporym obszarze Wileńszczyzny oraz w rejonie orańskim. W rejonie święciańskim występują sporadyczne: *mo*^l *p*^lapka *by*^l u **š**^leršaju *vaj*^ln’u *na vaj*^ln’ie, u **š**^leršaju *vaj*^ln’u *ja*šč^le [K 1930 Hod]; *t*^laty *s*”*astr*^la *us*”*l*e^l *s*”**am**^l’oju u *P*^lol’šču *v*^ly^lexal’i [K 1930 Hod].

- końcówka *-e*^l w przymiotnikach i zaimkach osobowych, np. *malad*^le^l (M. l.p., r.m.), *adn*^le^l (D. l.p., r.ż.), *tak*^le^l. Występują one zazwyczaj paralelnie z formami typu: *-y*^l, *-i*^l, *-o*^l: *malad*^ly^l, *adn*^lo^l, *tak*^li^l [Крывіцкі 2003, 187]. W obydwu rejonach notowałem je dosyć często: *t*^laja *rask*^la^zec”, u **te**^l *ia*z^llyk *pad*^lv’ešany, *t*^laja *to uz*^lo *rask*^la^zec [K 1935 Rak]; *ion* [mąż] *kack*^lanski *by*^l, i *ja kack*^lanska^la, *my z adn*^le^l *v*^loski *tut, pra*žyl’i [K 1931 Kack]; *da d*^ločki *pa*ž^ledu, *m*^les”ac *pabyv*^la^lju, *pry*^ledu, u **adn**^le^l, u *dru*^lo^l, *tad*^ly *pryjež*^la^lju *na z*^limu [K 1936 Ram]; *my* *ne z adn*^le^l *z*’*ar*^le^lni, z *Gak*^lan *muš* [K 1936 Stryl].

Gwary białoruskie w rejonie ignalińskim i święciańskim charakteryzują także inne cechy, jak np. formy zaimków osobowych: *ion* ‘on’, *ian*^la ‘ona’, *ian*^ly ‘oni’ i in.

Cechy składniowe:

- cechą wspólną gwar północno-zachodniej Białorusi, na Litwie i Łotwie jest częste występowanie imiesłowów uprzednich na *-u*^lšy, zazwyczaj w funkcji orzeczenia, określającego czynność bądź stan w czasie przeszłym lub zaprzeszłym (*rab*^l’otaušy, *by*^l *pry*^lexaušy). Na południu granicę funkcjonowania takich imiesłowów wyznacza linia: Obal–Lepel–Biahoml–Smorgonie–Radaszkowice–Karelisz–Nowogródek–Zabłoc [JIG 1969, Kapra № 59; ДАБМ 1963, Kapra № 205]. Takie formy występują w wypowiedziach wszystkich respondentów z rejonu ignalińskiego i święciańskiego: *ia*k u *pas*”*l*olak *γ*^lal’i, *to x*^latu *γ*^letu *sus*”*l*etka **by**^la *uz*”*l*aušy [K 1923 Rak]; *try* *γ*^laktary [ziemi], *a* *č*^lac *v*^lorty *t*^lata **by**^l *ku*^lš^liušy [K 1931 Kack]; *tut sus*”*l*et z *l*^lynal’iny **by**^l *pry*^lexaušy, *ku*^lš^liu dom [K 1936 Ram].

- konstrukcje z przyimkiem *da* i *k*, które oznaczają ruch w kierunku osoby. W gwarach białoruskich lingwiści notowali obydwie przyimki typu: *pry*^lš^lou *da b*^lac’*ki*, jak i *pry*^lš^lou *k b*^lac’*ku*. Formy z przyimkiem *k*, tożsame z językiem rosyjskim, zdecydowanie przeważają w gwarach białoruskich na wschodzie Białorusi, z przyimkiem *da* — na zachodzie. Zgodnie z [ДАБМ

1963, Kapra № 217] w rejonie ignalińskim i święciańskim powinny przeważać formy z przyimkiem *da*, co potwierdza zebrany przeze mnie materiał: *pryxaż¹il'i da nas, pryn¹os¹il'i xl¹eba* [K 1930 Hod]; *ixon paix¹ez¹ec' da d¹oxtara i što tam jašč¹e* [K 1951 Kack]; *un¹učka pryjeż¹ajec'' č¹asta da mañ¹e* [K 1936 Ram]; *mużyk¹i pryxaż¹il'i y sv¹aty da nas, al¹e nam nie nr¹avil¹'is'a* [K 1937 Stryl]; *da urač¹a jak nam tr¹eba p¹ens¹'ijañ'eram is''c''li, to basp¹atna* [K 1936 Stryl]. Formom takim niewątpliwie sprzyja język polski występujący na tym obszarze.

- formy biernika l. mn. rzeczowników rodz. ż. oznaczających zwierzęta gospodarskie. Dla większości gwar białoruskich na terytorium Białorusi typowe są dwie formy: *pada¹ila kar¹ovy* i *pada¹ila kar¹ou*. Pierwsza forma występuje na południowy-zachód od linii Postawy-Borysów-Swietłogorsk-Reczyca [JIG 1969, Kapra № 46]. Na badanym obszarze powinny przeważać formy tożsame z językiem rosyjskim i północno-wschodnim dialektem języka białoruskiego. W zebranych materiałach notowałem obydwie formy: *pry kał¹oz''i i kar¹ovy m¹el¹'i, us''lo svaix¹o, i kar¹ovy [...]* [potem] *zabr¹al¹'i k¹oñi, a pax¹ac¹ n¹ada by¹lo* [K 1930 Hod]; *n¹emcy zabr¹al¹'i ad nas i kar¹ovy i paras¹'onka* [K 1930 Hod]; *r¹ynki, γ¹etyja kirm¹łašy tam byl¹'i, kar¹ou prada¹al¹'i, i but¹yl¹'ku* [samogonu] *pryn¹os¹il'i, tam kar¹ou prada¹al¹'i, a ž¹'in k¹u¹pic'', d¹ruy¹'i prad¹as''c''* [K 1931 Kack]; *i kar¹ovy ž¹erž¹al¹'i, i pa adn¹eix¹ ž¹erž¹al¹'i* [K 1931 Kack]; *pa¹om kar¹ou n¹ada p¹as''ic'', u ž¹ar¹eñi s¹'viñ¹ej pas''vic'' i f¹ystko* [K 1936 Ram]; *jan¹a čarav¹ala, kar¹ou p¹orc¹'ila, d¹uže kar¹ou nap¹orc¹'ila i jej¹ pa s¹'m¹erc¹'i tak i by¹la* [źle] [K 1936 Ram].

Na badanym obszarze można wyliczyć inne cechy składniowe typowe dla białoruszczyzny, odróżniające zarazem od języka rosyjskiego: występowanie końcówki *-ax* w rzeczownikach l. mn. w konstrukcjach z przyimkiem *pa*: *pa x¹atax, pa r¹ekax* (ros. *po r¹ekam, po x¹atam*), np. *n¹emcy zabir¹al¹'i pa x¹atax us''lo* [K 1930 Hod]; konstrukcje typu *paj¹s¹'c¹'i pa γ¹rybly* (ros. *poj¹t¹'i za gr¹ib¹ami*), np.: *kał¹'i l¹uz¹'i id¹uc¹'šuk¹ac¹'uzr¹ostaj¹a mušč¹yn¹u, jak¹'i paj¹š¹ou pa γ¹rybly* [K 1951 Kack]; formy rzeczowników w połączeniu z 2, 3 i 4 typu: *d¹va sta¹ly, try čalav¹ek¹'i*; powszechność konstrukcji z *ci* w zdaniach pytających, np. *c¹'i vy v¹eruj¹uščy i ka¹ol¹'ik?* [K 1930 Hod] etc.

Leksyka:

Słownictwo białoruskie

Na podstawie zebranego materiału można zauważyć pewne różnice w słownictwie białoruskojęzycznych mieszkańców rejonu święciańskiego i ignalińskiego. W pierwszym z nich przeważa leksyka zachodniobiałoruska, w drugim więcej jest leksemów charakterystycznych dla północno-wschodniego dialektu języka białoruskiego, tj. zbliżonych do języka rosyjskiego. W

rejonie ignalińskim bardziej widoczne też są wpływy rosyjskie. Z leksyki białoruskiej w rejonie święciańskim charakterystyczne są np.: *b¹aćka* ‘ojciec’, *baćk¹i* ‘rodzice’, *b¹ul¹ba* ‘ziemniaki’, *b¹ura* ‘burza’, *czuw¹ać* ‘słyszeć’, *czuż¹y* ‘obcy’, *dyk* ‘ot’, *jan¹y* ‘oni’, *j¹ejny* ‘jej’, *jon* ‘on’, *kab* ‘zeby’, *kal¹iści* ‘kiedyś’, *Kal¹ady* ‘Boże Narodzenie’, *kryn¹ica* ‘źródło’, *Kuć¹a* ‘Wigilia’, *nadw¹orje* ‘pogoda’, *nicz¹oha* ‘niczego’, *nik¹oha* ‘nikogo’, *pak¹ul* ‘dopóki’, *p¹obacz* ‘obok’, *sztok¹olek* ‘cokolwiek’ *str¹yhczy* ‘strzyc, np. owce’, *usiah¹o* ‘wszystkiego’, *taks¹ama* ‘też’, *s¹onca* ‘słońce’, *skul* ‘skąd’, *zh¹etul* ‘stamtąd’, *ż¹onka* ‘żona’ i in. W rejonie ignalińskim, poza leksyką typową dla białoruskiego języka ogólnego można wymienić słowa charakterystyczne dla północno-wschodniego dialektu (nierzadko tożsame z językiem rosyjskim), np.: *dział¹eunia* ‘wioska’, *dzi¹euka* ‘dziewczyna’, *m¹aliec* ‘chłopak’, *n¹ada* ‘trzeba’, *skot* ‘bydło’ i in.

Lituanizmy³

Na szczególną uwagę zasługują lituanizmy występujące w mowie białoruskojęzycznych informatorów. Część z nich to zapożyczenia dawne, odnoszące się do tradycyjnej uprawy roli, gospodarstwa, cech człowieka i otaczającej przyrody. Są one traktowane przez respondentów zazwyczaj jako swoje słowa, a nie obce. Kolejne lituanizmy to zapożyczenia nowsze, związane z okresem Litewskiej SRR. Zapozyczenia okresu niepodległej Litwy są najczęściej ze sfery administracji czy szkolnictwa. Zapozyczenia takie mają zazwyczaj charakter wtrąceń, cytatów. Leksyka pochodzenia bałtyckiego w polszczyźnie litewskiej była już tematem badań także w odniesieniu do interesującego nas regionu [por. Rutkowska 2004; Rutkowska 2013], w gwarach białoruskich na Litwie jeszcze nie. Pewne informacje przynosi *Słownik gwar białoruskich północno-zachodniej Białorusi i jej pogranicza* (1979–1986). W luźnych wypowiedziach moich rozmówców wystąpiły m.in. takie lituanizmy, jak⁴: *aj¹ir/aj¹er* ‘tatarak’ (< lit. *ājeras*), *brazhun¹y* ‘dzwonki u konia’ (< lit. *brazguliai*), *g¹irsa* ‘odpady ze zboża’ (< lit. dial. *girsas*, *girsė*), *kleb¹anija* ‘plebania’ (< lit. *klebonija*), *kumpiacz¹ok* ‘szyneczka’ (< lit. *kuñpis*, *kuñpas*), *kump¹ak* ‘szynka’ (< lit. *kuñpis*, *kuñpas*), *pars¹uk* ‘prosiak’ (< lit. *paršiukas*), *r¹ojsty* ‘podmokły teren’ (< lit. *raistas*), *Szwieńcz¹onis* ‘Święciana’ (< lit. *Švenčionys*), *Wisag¹inas* ‘Wisaginie’ (< lit. *Visaginas*).

Spora część lituanizmów jest wspólna dla gwar białoruskich i polszczyzny tego pogranicza [Giułumiane, Czekań 1971, 325]. Wileńska badaczka polszczyzny litewskiej K. Rutkowska w odniesieniu do tego regionu wydziela kilka typów zapożyczeń litewskich w polszczyźnie kresowej: warstwę substratową (o szerokim zasięgu, wspólnych dla kilku języków), warstwę kontaktową (lituanizmy poświadczone w pasie przygranicznym białorusko-

-litewskim, występujące w kilku językach) oraz zapożyczenia mające rangę infiltracji, które wynikają z czynnych kontaktów z językiem i gwarami litewskimi [Rutkowska 2014, 139]. Zebrany materiał potwierdza to.

Rusycyzmy

Rusycyzmów w mowie mieszkańców rejonu święciańskiego jest mniej niż polonizmów. Odnoszą się one zazwyczaj do leksyki związanej z działalnością kołchozów i sowchozów, nowinkami technicznymi, rzeczywistością komunistyczną, inne do codziennego bytu. W rejonie święciańskim są to np.: *abiż¹acca* ‘obrażać się’ (< ros. *обижаться*), *bies¹olku* ‘bez sensu’ (< ros. *без толку*), *chwa¹łać* ‘starczać’ (< ros. *хватать*), *ka¹ch¹oz* ‘kołchoz’ (< ros. *колхоз*), *kr¹epka* ‘mocno’ (< ros. *крепко*), *kwa¹rc¹ira* ‘mieszkanie’ (< ros. *квартира*), *n¹ada* ‘trzeba’ (< ros. *надо*), *locze¹n* ‘bardzo’ (< ros. *очень*), *pastr¹oić* ‘wybudować’ (< ros. *построить*), *predsie¹adciel¹* ‘przewodniczący kołchozu’ (< ros. *председатель*), *sauch¹oz* ‘sowchoz’ (< ros. *совхоз*), *sk¹ora¹ja* ‘karetka’ (< ros. *скорая*), *smatr¹a* ‘patrzeć’ (< ros. *смотреть*), *spr¹asz¹ywać* ‘pytać się’ (< ros. *спрашивать*), *waabszcz¹e* ‘w ogóle’ (< ros. *вообще*), *wk¹usnyj* ‘smaczny’ (< ros. *вкусный*), *znać* ‘wiedzieć’ (< ros. *знать*).

W rejonie ignalińskim notowałem o wiele więcej rusycyzmów, poza wyżej wymienionymi są to np.: *abraza¹w¹anje* ‘wykształcenie’ (< ros. *образование*), *abszcz¹yna* ‘wspólnota’ (< ros. *община*), *b¹ajnia* ‘łaźnia’ (< ros. *баня*, dial. *байня*), *ch¹uże* ‘gorzej’ (< ros. *хуже*), *dziasz¹owu* ‘tani’ (< ros. *дешёвый*), *dzi¹elać* ‘robić’ (< ros. *делать*), *ij¹uń* ‘czerwiec’ (< ros. *июнь*), *m¹al¹czyk* ‘chłopiec’ (< ros. *мальчик*), *naj¹abr* ‘listopad’ (< ros. *ноябрь*), *loczeredz¹* ‘kolejka’ (< ros. *очередь*), *pu¹g¹łać* ‘straszyć’ (< ros. *пугать*), *rabi¹onak* ‘dziecko’ (< ros. *ребёнок*), *siejcz¹as* ‘teraz’ (< ros. *сейчас*), *loczna* ‘dokładnie’ (< ros. *точно*), *toże* ‘też’ (< ros. *тоже*), *trudadz¹ień* ‘dzień pracy w kołchozie’ (< ros. *трудодень*), *lutram* ‘rano’ (< ros. *утром*), *wot* ‘ot’ (< ros. *от*), *wr¹em¹ja* ‘czas’ (< ros. *время*), *żdzieś* ‘tutaj’ (< ros. *здесь*) i wiele innych.

Polonizmy

Niewątpliwie największą grupę zapożyczeń w gwarach białoruskich stanowią polonizmy, co jest związane z kilkoma czynnikami: przynależnością tych ziem w okresie międzywojennym do Polski (polska administracja, edukacja), powszechnością Kościoła katolickiego (który od dawna jest mocnym ośrodkiem polonizacji) oraz szkolnictwa w języku polskim, funkcjonującym na tych ziemiach w okresie międzywojennym, w czasach Litewskiej SRR i obecnie. Polonizmy odnoszą się do kilku sfer użycia — leksyka ze sfery *sacrum*, ze sfery administracyjno-publicznej i nowinek technicznych, edukacji, tzw. „polskich czasów”, gospodarki rolnej i codziennego życia. Nie jest ich

tak wiele, jak na Wileńszczyźnie, czy w rejonie sołecznickim, jednak są one bardziej powszechne niż lituanizmy czy rusycyzmy. W rejonie święciańskim zanotowałem m.in. np.: *bac^lan* (< pol. *bocian*), *c^lukier* (< pol. *cukier*), *cz^lołgi* (< pol. *czołgi*), *czw^lartak* (< pol. *czwartek*), *d^lobrze* (< pol. *dobrze*), *f^lajnie* (< pol. *fajnie*), *f^lajny* (< pol. *fajny*), *gm^lina* (< pol. *gmina*), *jeż^leli* (< pol. *jeżeli*), *kawali^ler* (< pol. *kawaler*), *każ^luszkⁱ* (< pol. *kożuszki*), *kielb^lasy* (< pol. *kielbasy*), *kr^lewni* (< pol. *krewni*), *k^lufer* (< pol. *kufer*), *m^latka* (< pol. *kufer*), *narz^lucać* (< pol. *narzucać*), *nauczyci^lel^lka* (< pol. *nauczycielka*), *naucz^lycieli* (< pol. *nauczyciele*), *n^ligdy* (< pol. *nigdy*), *p^lonczyk* (< pol. *pączek*), *p^lortki* (< pol. *portki*), *r^lowar* (< pol. *rower*), *pud* (< pol. *pud*), *rok* (< pol. *rok*), *siacz^lk^larnia* (< pol. *sieczkarnia*), *s^lonca* (< pol. *słońce*), *s^lada* (< pol. *stado*), *sta^ld^lola* (< pol. *stodola*), *szczens^liwie* (< pol. *szczęśliwie*), *strych* (< pol. *strych*), *t^lata* (< pol. *tata*), *t^leraz* (< pol. *teraz*), *tr^loche* (< pol. *trochę*), *was^lola* (< pol. *wesoło*), *Wiel^lk^lanac* (< pol. *Wielkanoc*), *Wigilia* (< pol. *Wigilia*), *wojew^ló^ldz^ltwo* (< pol. *województwo*), *wujt* (< pol. *wujt*), *za^ld^latak* (< pol. *zadatek* na kupno czegoś), *z^leszły* (< pol. *zeszły*), *że* (< pol. *że*). W rejonie ignalińskim wpływy języka polskiego na mowę mieszkańców białoruskojęzycznych są bardziej widoczne niż w rejonie święciańskim. Zanotowałem tam m.in. takie polonizmy, jak: *a t^lego* (< pol. *a tego*), *bezp^latnie* (< pol. *bezpłatnie*), *B^loża Nara^ld^lenia* (< pol. *Boże Narodzenie*), *drewniak^li* (< pol. *buty drewniaki*), *dzia^ld^luś* (< pol. *dziadus*), *gm^lina* (< pol. *gmina*), *j^leden* (< pol. *jeden*), *j^leszcze* (< pol. *jeszcze*), *już* (< pol. *już*), *ki^ledy* (< pol. *kiedy*), *kr^lawiec* (< pol. *krawiec*), *ma^lj^lontki* (< pol. *majątki ziemskie*), *mam^lusia* (< pol. *mamusia*), *nie wiem* (< pol. *nie wiem*), *niaspr^launy* (< pol. *niesprawny*), *N^lowy Rok* (< pol. *Nowy Rok*), *pad^latki* (< pol. *podatki*), *pam^larańczowy* (< pol. *pomarańczowy*), *pami^lentać* (< pol. *pamiętać*), *pani^lenka* (< pol. *panienka*), *pazi^lomki* (< pol. *poziomki*), *pieni^lendzy* (< pol. *pieniądze*), *P^lol^lska* (< pol. *Polska*), *p^lowiat* (< pol. *powiat*), *przeł^lęknienie* (< pol. *przełknięcie*), *r^lowar* (< pol. *rower*), *sadz^lawka* (< pol. *sadzawka*), *skond* (< pol. *skąd*), *s^lada* (< pol. *stado*), *stryj^leczna sias^ltr^la* (< pol. *stryjeczna siostra*), *sw^leder* (< pol. *sweter*), *t^lamta* (< pol. *tamta*), *t^lamtym* (< pol. *tamtym*), *t^leraz* (< pol. *teraz*), *Trzech Kr^lóli* (< pol. *Trzech Króli*), *t^lyl^lko* (< pol. *tylko*), *w^lidzi* (< pol. *widzi* – grzecznościowy zwrot w 2 os. lp.), *wi^lelia* (< pol. *wiele*), *wi^lencej* (< pol. *więcej*), *Wniebowzi^lencie* (< pol. *Wniebowzięcie*), *wsz^lystko* (< pol. *wszystko*), *zam^lówi^lć* (< pol. *zamówić*), *znów* (< pol. *znów*), *że* (< pol. *że*), *z^leby* (< pol. *żeby*) i wiele innych.

Na uwagę zasługuje również wykorzystywanie polskich liczebników, przy czym dotyczy to głównie liczb od 11 do 19, np., w rejonie święciańskim: *U arendu uziausz^ly ziemi^liu*, *na dwanaście hadou* [K 1931 Kack]; *Nada dwanaście patrawau* [na Wigilię] *i kożnuju nada choć troszki pakasztawać* [K 1931 Kack].

Frazeologizmy

Frazeologizmy nie były tematem odrębnych badań w trakcie ekspedycji dialektologicznych, dlatego też w zebranych materiale zanotowałem ich niewiele: *jaz'lyk padwieszany* 'dużo mówić' [K 1935 Rak]; *skaz'ac p'ounyje ml'echi* 'powiedzieć bardzo dużo' [K 1935 Rak]; *nahawar'yc p'ounuju b'oczku arysz-t'antau* 'naopowiadać bardzo dużo' [K 1931 Kack], *czort zn'ajec* 'diabli wiedzą' [K 1931 Kack, K 1936 Ram], *nie daj Boh* 'nie daj Bóg' [K 1936 Ram]; *W'oczy w'lywiernuc na wierzch* 'umrzeć' [K 1936 Ram].

Tab. 1. Wybrane cechy dialektalne charakterystyczne dla badanych gwar

Cecha	rej. ignaliński	rej. święciański
Akanie niedysymilatywne: <i>vad'a, galav'a</i>	+	+
Akanie dysymilatywne: <i>vɔd'a, gal'v'a</i>	-	-
Akanie niepełne: <i>b'acko, d'obrayo, γ'etayo</i>	-	+
Jakanie niedysymilatywne: <i>s'astr'a, vasn'a</i>	+	+
Jakanie dysymilatywne: <i>s'istr'a, visn'a</i>	-	-
Dziekane i ciekane: <i>ɜ'eń, c'opta</i>	+	+
Dźwięczne, frykatywne <i>γ</i>	+	+
Niezgłoskotwórcze <i>μ</i>	+	+
Palatalizacja <i>k, g, x</i> : <i>na l'aŭcy, na l'uz'e, na stras'e</i>	+ / -	+ / -
Występowanie spójgłosek <i>ž, žž</i> : <i>xaž'u, ježž'u</i>	+	+
Występowanie twardego <i>r</i> : <i>zar'eŭna, rak'a</i>	+	+
Występowanie twardego <i>č</i> : <i>čalač'ek, čač'yry</i>	+	+
Narz. rzeczow. i przymiotn.: <i>ruk'amy, Żyd'amy</i>	-	+
Formy czasown. z końcówką <i>-ć</i> : <i>iž'ec', pač'ež'ec'</i>	+	+
Długie formy rzeczown. i przymiotn. rz.: <i>d'obraju, ž'aŭč'ynaju</i>	-	+
Formy na <i>-ej</i> : Mlp (rm. <i>matad'ej</i>), Dlp (<i>adn'ej, tak'ej</i>)	+	+
Białoruskie formy zaimków osobowych	+	+
Imiesłowy na <i>-wszy</i> : <i>pač'exaŭšy</i>	+	+
Konstrukcje typu: <i>is'c'i da b'ac'ki</i>	+	+
Konstrukcje typu <i>is'c'i k b'ac'ku</i>	+	-
Konstrukcje typu: <i>pada'ila kar'ovy</i>	-	+
Konstrukcje typu: <i>pada'ila kar'oŭ</i>	+	+
Konstrukcje typu: <i>pa x'atax, pa r'ekax</i>	+	+
Konstrukcje typu: <i>is'c'i pa γ'rybly</i>	+	+
Konstrukcje z <i>ci</i> w zdaniach pytających	+	+
Leksyka białoruska typowa dla zachodniej Białorusi	-	+
Leksyka białoruska typowa dla północno-wschodniego dialektu języka białoruskiego	+	-
Lituanizmy typowe dla północno-zachodniej strefy dialektalnej języka białoruskiego	+	+
Polonizmy typowe dla zachodniej strefy dialektalnej języka białoruskiego	+	+

Podsumowanie

Chociaż gwary białoruskie funkcjonujące na obszarze rejonu święciańskiego i ignalińskiego były już w przeszłości badane (J. Karski, V. Čekmonas, białorusko-litewska ekspedycja 1966, 1975–77 i in.), nie doczekały się kompleksowego opisu. W niniejszym artykule zostały przedstawione najważniejsze aspekty dotyczące sytuacji socjolingwistycznej na badanym obszarze z punktu widzenia osób białoruskojęzycznych oraz wybrane cechy fonetyczne, morfologiczne i składniowe, jak również zaprezentowano liczne zapożyczenia (polonizmy, lituanizmy, rusycyzmy). Każde z tych zagadnień niewątpliwie wymaga szerszych badań, niemniej można wyciągnąć już wstępne wnioski co do sytuacji językowej na tym terenie, czy stanu zachowania gwary.

Sytuacja socjolingwistyczna na omawianym obszarze szybko się zmienia. Na podstawie zebranego materiału można wywnioskować, że rola białoruszczyzny jest niewielka (w rejonie ignalińskim) i zmniejsza się (rejon święciański) w odróżnieniu np. od Wileńszczyzny. Na obszarze rejonu święciańskiego w jakiejś perspektywie czasu miejsce gwary białoruskiej (używanej przez najstarsze pokolenie) zajmie język litewski, w rejonie ignalińskim zaś wraz z odejściem najstarszego pokolenia zostanie całkowicie zastąpiona przez język polski, którym posługuje się zdecydowana większość mieszkańców, reprezentujących wszystkie pokolenia.

Struktura gwary białoruskiej niewątpliwie lepiej zachowała się w rejonie święciańskim, co widać na przykładzie fonetyki, morfologii czy składni, a wpływy polskie, rosyjskie czy litewskie (poza leksyką) są niewielkie. Z kolei gwary białoruskie w rejonie ignalińskim są mocno zrusyfikowane i spolonizowane. Wpływy rosyjskie zauważalne są na wszystkich poziomach struktury mowy, np. równoległa wymowa w wypowiedziach jednego i tego samego rozmówcy form typowych dla białoruszczyzny i języka rosyjskiego — w fonetyce (np. γ i g : $\gamma a l a v^l a // g a l a v^l a$; u i l : $p a \dot{\zeta}^l o u // p a \dot{\zeta}^l o l$), morfologii (np. $p a \dot{\zeta}^l e \dot{\zeta}^l ' e c // p a \dot{\zeta}^l e \dot{\zeta}^l ' e t$) i składni (np. $d v a s t a \dot{\zeta}^l y // d v a s t a \dot{\zeta}^l a$). Wpływy polskie najbardziej widoczne są w leksyce — rozmówcy wtrącają do rozmowy czasami całe polskie zwroty.

Gwary białoruskie w rejonie ignalińskim należy uznać za przedłużenie północno-wschodniego dialektu języka białoruskiego, bliżej im zatem do białoruszczyzny funkcjonującej np. na Łotwie niż na Wileńszczyźnie. Gwary występujące między Święcianami i Hoduciszkami z kolei charakteryzują cechy typowe tak dla dialektu północno-wschodniego ($z n^l a \dot{\zeta}^l e c'$, $p a \dot{\zeta}^l e \dot{\zeta}^l ' e c'$; $a d n^l e \dot{\zeta}$) jak i gwar środkowobiałoruskich (*rukamy*, *Żydamy*) i dialektu południowo-zachodniego (*akanie niedysymilatywne*, *akanie słabe*, długie formy rzeczowników i przymiotników).

Odrębne zagadnienie stanowią liczne zapożyczenia, np. lituanizmy i polonizmy typowe dla tzw. północno-zachodniej strefy dialektalnej języka białoruskiego⁵ [więcej zob. Асцрэ́йка 2010] oraz polonizmy charakterystyczne dla tzw. zachodniej strefy języka białoruskiego [więcej zob. Jankowiak 2016]. Wiele zapożyczeń funkcjonuje już od dziesiątków lat i w mniemaniu rozmówców nie są to już słowa litewskie czy polskie, a swoje, wykorzystywane w rodzinie od pokoleń. Jak zwraca uwagę E. Smułkowa w odniesieniu do wypowiedzi osób dwu- i trójjęzycznych na pograniczach zjawisko przemieszania leksykalnego na płaszczyźnie *parole* jest niezwykle dynamiczne, szczególnie przy językach blisko spokrewnionych (białoruski, polski, rosyjski) [zob. Smułkowa 2009, 10]. Niezależnie od wyboru mowy kontaktu z rozmówcą (białoruski, litewski, polski, rosyjski) istnieje pewna grupa leksemów wspólnych, którymi posługuje się osoba zamieszkująca takie pogranicze.

PRZYPISY

¹ Niniejszy artykuł jest kolejną z planowanego cyklu prac poświęconych funkcjonowaniu gwar białoruskich poza granicami Białorusi, zob. [Jankowiak 2013, Jankowiak 2014, Jankowiak 2015].

² Zgodnie z mapą J. Karskiego w większości zbadanych przeze mnie wsi w rejonie ignalińskim na początku XX w. występowały gwary białoruskie.

³ Leksyka pochodzenia bałtyckiego w gwarach białoruskich w rejonie święciańskim i ignalińskim nie była tematem odrębnych badań. Wymienione lituanizmy zostały zanotowane w naturalnych wypowiedziach rozmówców i z pewnością jest ich więcej.

⁴ Na podstawie [СБ 1982; SEJL 2007] i różnych artykułów.

⁵ W dialektologii białoruskiej, poza tradycyjnym podziałem na dialekty, wyróżnia się (głównie w oparciu o leksykę) również tzw. strefy dialektalne, wskazujące na związki białoruszczyzny z językami i dialektami narodów sąsiednich: strefa północno-zachodnia (wpływy bałtyckie i polskie), strefa południowo-wschodnia (dawne Księstwo Czernihowsko-siewierskie), strefa zachodnia (wpływy polskie — por. granica państwowa z 1921 r.), strefa wschodnia (wpływy rosyjskie) oraz strefa gwar środkowobiałoruskich.

SPIS MIEJSCOWOŚCI

<i>Nazwa użyta w artykule</i>	<i>Oficjalna nazwa litewska</i>	<i>Skrót użyty w przykładach</i>
Andreleny	Andrelėnai	
Błotniszki	Blotniški	
Boczkinie	Bačkininkai	
Borowka	Barauka	
Czeczele		
Czepukany	Čepukai	
Dawiedyny	Davedynos	
Gajdy	Gaidė	
Gakeny	Gakėnai	
Gramuntiszki	Gramantiškė	
Gryzkowszczyzna	Griškiškė	
Hoduciszki	Adutiškis	(Hod)
Kackany	Kackonys	(Kack)
Kaczergiszki	Kačergiškės	
Lajpuszki	Laipuškės	
Madziuny	Modžiūnai	
Malkuny	.....	
Mejkszty	Meikštai	
Mieleszki	Mieleškiai	
Pruczany	Prūčiai	
Puczany	Pociūnai	
Puszki	Pūškos	
Rakowskie	Rakauskai	(Rak)
Ramejki	Rameikos	(Ram)
Rymszany	Rimšė	
Stajeciszki	Staietiškis	
Strylungi	Strilungiai	(Stryl)
Święciany	Švenčionys	
Szmele	Smėliai	
Szulany		
Tryczuny	Tryčiūnai	
Tryklotiszki	Triklotiškė	
Twerecz	Tverečius	
Waluny	Vėlūnai	
Warniszki	Varniškiai	
Wosiuny	Vosiūnai	
Żybaki	Zibakiai	

SŁOWNIKI I ATLASY

- SEJL 2007: W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno.
- ДАБМ 1963: Аванесаў Р.І., Мацкевіч Ю.Ф. (рэд.). *Дыялекталагічны атлас беларускай мовы*. Мінск.
- ЛГ 1969: Аванесаў Р.І., Атраховіч (Крапіва) К.К., Мацкевіч Ю.Ф. (рэд.). *Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак*. Мінск.
- СБ 1982: Лаучюте Ю.А. *Словарь балтизмов в славянских языках*. Ленинград.
- СПЗБ 1979–1986: Мацкевіч Ю.Ф. (рэд.). *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча*. Мінск.

LITERATURA

- Barszczewska N., Jankowiak M., 2012: *Dialektologia białoruska*. Warszawa.
- Grek-Pabisowa I., 2002: *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*. Warszawa.
- Giulumianc K., Czekman W., 1971: Polska gwara m. Widze i okolicy (na substracie białorusko-litewskim), *Slavia Orientalis*, 3. 313–326.
- Jankowiak M., 2009: *Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie krasławskim. Studium socjolingwistyczne*. Warszawa.
- Jankowiak M., 2013: Gwary białoruskie na zachodniej Smoleńszczyźnie — dzieje agonii, *Slavia. Časopis pro slovansku filologii*, r. 82, s. 3. 314–332.
- Jankowiak M., 2014: Belarusian Dialects in Latvian Latgale — Transitional or Mixed?, in Ilja Seržant & Björn Wiemer (ed.), *Contemporary Approaches to Dialectology. The Area of North, North-West Russian and Belarusian Dialects* (= *Slavica Bergensia* 12). Bergen, 344–372.
- Jankowiak M., 2015: Współczesne gwary białoruskie na południowej Pskowszczyźnie. Rejon newelski, *Slavia. Časopis pro slovansku filologii*, r. 84, s. 2. 213–231.
- Jankowiak M., 2016: The western dialectal zone of the Belarusian language as an example of Polish-Belarusian sociohistorical relations, in Rubio Gutiérrez E., Kislova E., Kubicka E. (ed.), *Beiträge zum 19. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)* (= *Die Welt der Slaven. Sammelbände* 60). Wiesbaden, 101–107.
- Jankowiak M.: *Gwary białoruskie na Litwie. Fenomen żywotności i stan współczesny* [maszynopis].
- Karaś H., 2001a: *Język polski na Kowieńszczyźnie. Historia, sytuacja socjolingwistyczna, cechy językowe, teksty*. Warszawa–Wilno.
- Karaś H., 2001b: O sytuacji języka polskiego na obszarze smółwieńskim na Litwie, *Prace Filologiczne*, XLVI. 265–292.
- Karaś H., 2015: Wtórne formy iteratywne w polszczyźnie na Litwie na pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim, in *Studia gwaroznawcze*. Tom II. Falińska B., Karaś H. (red.), *Z zagadnień leksyki i słowotwórstwa*. Łomża, 97–121.
- Kardelis V., Sinočkina B., Wiemer B., Zielińska A., 2003: Sytuacja językowa na terenie od Wisagini do Hoduciszek na Litwie (Raport z badań terenowych), *Acta Baltico-Slavica*, 27. 33–52.

- Kurzowa Z., 1993: *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* Warszawa–Kraków.
- Meiliūnaitė V., Morozova N., 2015: Valerijaus Čekmono fonoteka Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyve, in Meiliūnaitė V., Čepaitienė A. (red.), *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 3, red. V. Meiliūnaitė, A. Čepaitienė. Vilnius, 269–281.
- Mikulėnienė D., Meiliūnaitė V., 2014: *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistikos ir sociolingvistinis tyrimas.* Vilnius.
- Plygavka L., 2014: Baltarusių kalbos dialektai, in Mikulėnienė D., Meiliūnaitė V. (red.), *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistikos ir sociolingvistinis tyrimas.* Vilnius: LKI, 228–237.
- Rutkowska K., 2004: Lituanizmy leksykalne w gwarach polskich na obszarze ignalińsko-jezioroskim, *Prace Filologiczne*, XLIX. 427–436.
- Rutkowska K., 2013: Wpływy litewskie i wschodniosłowiańskie na obszarze ignalińskim na Litwie, *Prace Filologiczne*, LIX. 524–541.
- Rutkowska K., 2014: O warstwach leksyki pochodzenia litewskiego na obszarze ignalińsko-jezioroskim, *Acta Baltico-Slavica*, 38. 126–152.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 1990: *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej. Słownictwo.* Warszawa.
- Smułkowa E. (red.), 2009: *Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność. Tom II. Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*, Warszawa.
- Smułkowa E., 2002: Sytuacja językowa w Ejszyszkach i okolicy (Wyniki badań sondażowych prowadzonych na Litwie w 1997 roku), in E. Smułkowa, *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie.* Warszawa, 402–413.
- Астрэйка В., 2010: Славяна-балцкае лексічнае ўзаемадзеянне ў гаворках паўночна-заходняй дыялектнай зоны беларускай мовы, *Беларуская лінгвістыка*, вып. 65. 11–19.
- Гринавецкене Е., 1972: Некоторые явления контактирования литовских и славянских говоров (на материале языковых контактов в Юго-Восточной Литве), in Топоров В. (отв. ред.), *Балто-славянский сборник.* Москва, 50–57.
- Карский Е., 1903: *Этнографическая карта бѣлорусскаго племени.* Варшава.
- Карский Е., 2006: *Белорусы.* Том 1. *Введение в изучение языка и народной словесности.* Минск.
- Климчук Ф.Д., 1981: К истории распространения белорусских говоров в юго-восточной Литве, in *Балто-славянские исследования*, 1980. 214–221.
- Коницкая Е., 1995: Некоторые особенности интерференции в условиях белорусско-польского двуязычия (говор Мядининнской апилинки), *Kalbotyra*, 44(2), 76–82.
- Крывіцкі А., 2003: *Дыялекталогія беларускай мовы*, Мінск.
- Плыгаўка Л., 2009: *Беларуская мова ў Літве: сацыякультурны і лінгвістычны аспекты*, Вільня.
- Плыгаўка Л., 2015: *Беларуская мова ў полікультурным рэгіёне (паўднёва-ўсходняя тэрыторыя Літоўскай Рэспублікі)*, Вільня.

- Савич Н., 1990: О языковой ситуации в одном из ареалов юго-восточной части Вильнюсского района, *Kalbotyra* 41(2). 41–47.
- Савіч М., 1997: Утварэнне, межы распаўсюджвання і асноўныя характарыстыкі беларускіх гаворак Літвы, *Весці Міжнароднай Акадэміі вывучэння нацыянальных меншасцей*, № 2. 28–31.

BIBLIOGRAFIJA (TRANSLITERACIJA)

- Astrzejka V., 2010: Slavjana-balckae leksichnae ŭzaemadzejanne ŭ gavorkah paŭnoch-na-zahodnjaj dyjalektnaj zony belaruskaj movy, *Belaruskaja lingvistyka*, 65. 11–19.
- Barszczewska N., Jankowiak M., 2012: *Dialektologia białoruska*. Warszawa.
- Giulianian K., Czekman W., 1971: Polska gwara m. Widze i okolicy (na substracie białorusko-litewskim), *Slavia Orientalis*, 3. 313–326.
- Grek-Pabisowa I., 2002: *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*. Warszawa.
- Grinaveckene E., 1972: Nekotorye javlenija kontaktirovanija litovskih i slavjanskikh govorov (na materiale jazykovyh kontaktov v Jugo-Vostochnoj Litve), in Toporov V. (otv. red.), *Balto-slavjanskij sbornik*. Moskva, 50–57.
- Jankowiak M., 2009: *Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie krasławskim. Studium socjolingwistyczne*. Warszawa.
- Jankowiak M., 2013: Gwary białoruskie na zachodniej Smoleńszczyźnie — dzieje agonii, *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*, r. 82, s. 3. 314–332.
- Jankowiak M., 2014: Belarusian Dialects in Latvian Latgale — Transitional or Mixed?, in Ilja Seržant & Björn Wiemer (ed.), *Contemporary Approaches to Dialectology. The Area of North, North-West Russian and Belarusian Dialects* (= *Slavica Bergensia* 12). Bergen, 344–372.
- Jankowiak M., 2015: Współczesne gwary białoruskie na południowej Pskowszczyźnie. Rejon newelski, *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*, r. 84, s. 2. 213–231.
- Jankowiak M., 2016: The western dialectal zone of the Belarusian language as an example of Polish-Belarusian sociohistorical relations, in Rubio Gutiérrez E., Kislova E., Kubicka E. (ed.), *Beiträge zum 19. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)* (= *Die Welt der Slaven. Sammelbände* 60). Wiesbaden, 101–107.
- Jankowiak M.: *Gwary białoruskie na Litwie. Fenomen żywotności i stan współczesny* [maszynopis].
- Karaś H., 2001a: *Język polski na Kowieńszczyźnie. Historia, sytuacja socjolingwistyczna, cechy językowe, teksty*. Warszawa–Wilno.
- Karaś H., 2001b: O sytuacji języka polskiego na obszarze smółwieńskim na Litwie, *Prace Filologiczne*, XLVI. 265–292.
- Karaś H., 2015: Wtórne formy iteratywne w polszczyźnie na Litwie na pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim, in *Studia gwaroznawcze*. Tom II. Falińska B., Karaś H. (red.), *Z zagadnień leksyki i słowotwórstwa*. Łomża, 97–121.
- Kardelis V., Sinočkina B., Wiemer B., Zielińska A., 2003: Sytuacja językowa na terenie od Wisagini do Hoduciszek na Litwie (Raport z badań terenowych), *Acta Baltico-Slavica*, 27. 33–52.

- Karskij E., 1903: *Jetnograficeskaja karta bĔlorusskago plemeni*. Varshava.
- Karskij E., 2006: *Belorusy*. Tom 1. *Vvedenie v izuchenie jazyka i narodnoj slovesnosti*. Minsk.
- Klimchuk F.D., 1981: K istorii rasprostraneniya belorusskih govorov v jugo-vostochnoj Litve, in *Balto-slavjanske issledovanija*, 1980. 214–221.
- Konickaja E., 1995: Nekotorye osobennosti interferencii v uslovijah belorussko-pol'skogo dvujazychija (govor Mjadininkskoj apilinki), *Kalbotyra*, 44(2). 76–82.
- Kryvicki A., 2003: *Dyjalektologija belaruskaj movy*. Minsk.
- Kurzowa Z., 1993: *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* Warszawa–Kraków.
- Meiliūnaitė V., Morozova N., 2015: Valerijaus Čekmono fonoteka Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyve, in Meiliūnaitė V., Čepaitienė A. (red.), *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos 3*. Vilnius, 269–281.
- Mikulėnienė D., Meiliūnaitė V., 2014: *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas*. Vilnius.
- Plygavka L., 2014: Baltarusių kalbos dialektai, in Mikulėnienė D., Meiliūnaitė V. (red.), *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas*. Vilnius: LKI, 228–237.
- Plygačka L., 2009: *Belaruskaja mova ũ Litve: sacyjakul'turny i lingvistychny aspekty*, Vil'nja.
- Plygačka L., 2015: *Belaruskaja mova ũ polikul'turnym regijone (paŭdnjova-ŭshodnjaja terytorija Litoŭskaj Rjespubliki)*. Vil'nja.
- Rutkowska K., 2004: Lituanizmy leksykalne w gwarach polskich na obszarze ignalińsko-jeziorskim, *Prace Filologiczne*, XLIX. 427–436.
- Rutkowska K., 2013: Wpływy litewskie i wschodniosłowiańskie na obszarze ignalińskim na Litwie. *Prace Filologiczne*, LIX. 524–541.
- Rutkowska K., 2014: O warstwach leksyki pochodzenia litewskiego na obszarze ignalińsko-jeziorskim, *Acta Baltico-Slavica*, 38. 126–152.
- Savich N., 1990: O jazykovej situacii v odnom iz arealov jugo-vostochnoj chasti Vil'njusskogo rajona, *Kalbotyra* 41(2). 41–47.
- Savich M., 1997: Utvarenne, mezhy raspaŭsjudzhvannja i asnoŭnyja haraktarystyki belarusskih gavorak Litvy, *Vesci Mizhnarodnaj Akademii vyvuchjennja nacyjana-l'nyh menshascej*, № 2. 28–31.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 1990: *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej*. Słownictwo. Warszawa.
- Smułkowa E. (red.), 2009: *Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność*. Tom II. *Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*. Warszawa.
- Smułkowa E., 2002: Sytuacja językowa w Ejszyszkach i okolicy (Wyniki badań sondażowych prowadzonych na Litwie w 1997 roku), in E. Smułkowa. *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*. Warszawa, 402–413.

MIROSLAW JANKOWIAK

The Contemporary Belarusian Dialects in Eastern Lithuania (Regions of Ignalina and Švenčionys)

The aim of the article is to present contemporary Belarusian dialects functioning in Eastern Lithuania (in the regions of Ignalina and Švenčionys), which have not been the subject of comprehensive linguistic research. The basis for the analysis are the author's own materials, which were collected during field research in 2014-2016. The structure of these Belarusian dialects (selected features in phonetics, morphology, syntax, vocabulary and phraseology) as well as the sociolinguistic aspect of their functioning in a multilingual environment are demonstrated in the article.

Keywords: dialectology, Belarusian dialects in Lithuania, Slavic-Baltic language borderland, language contacts, borrowings.

MIROSLAW JANKOWIAK

Dabartinės baltarusių kalbos tarmės Lietuvos rytuose (Ignalinos ir Švenčionių rajonai)

Straipsnio tikslas – pristatyti dabartinės baltarusių kalbos tarmes Rytų Lietuvos teritorijoje – Ignalinos ir Švenčionių rajonuose, kurios iki šiol nebuvo kompleksinių lingvistikos tyrimų objektu. Tyrimas grindžiamas medžiaga, autoriaus surinkta 2014–2016 m. dialektologijos ekspedicijų metu. Straipsnyje išdėstyta tarmių struktūra (fonetikos, morfologijos, sintaksės, leksikos, frazeologijos pagrindiniai ypatumai) bei sociolingvistiniai tarmių funkcionavimo aspektai daugiakalbiame areale.

Reikšminiai žodžiai: dialektologija, baltarusių kalbos tarmės Lietuvoje, slavų ir baltų kalbų paribys, slavų ir baltų kalbų sąveika, kalbų kontaktai, skoliniai.

Nadeszło do redakcji: 10 listopada 2016 r.

Przyjęto do druku: 28 listopada 2016 r.

Mirosław Jankowiak, doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk.

Mirosław Jankowiak, Ph.D. in Humanities, assistant professor in the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

Mirosław Jankowiak, humaniratyinių mokslų daktaras, Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos institutas.

E-mail: mirek.jankowiak@gmail.com

probita, in facere d'ni p'mano. In cetera re fidero Auctori
Chirographum hoc dedit, Officio meo sigillo munitum.
N. (1517) Jan. Anno 1625.

KONSTANTINAS
SIRVYDAS
PUNKTAI
SAKYMŲ
nuo Advento iki Gavėnios

KONSTANTY
SZYRWID
PUNKTY
KAZAŃ
od Adventu do Postu

1. **D**obry wieczór
2. **D**obry wieczór
3. **D**obry wieczór
4. **D**obry wieczór
5. **D**obry wieczór
6. **D**obry wieczór
7. **D**obry wieczór
8. **D**obry wieczór
9. **D**obry wieczór
10. **D**obry wieczór
11. **D**obry wieczór
12. **D**obry wieczór
13. **D**obry wieczór
14. **D**obry wieczór
15. **D**obry wieczór
16. **D**obry wieczór
17. **D**obry wieczór
18. **D**obry wieczór
19. **D**obry wieczór
20. **D**obry wieczór
21. **D**obry wieczór
22. **D**obry wieczór
23. **D**obry wieczór
24. **D**obry wieczór
25. **D**obry wieczór
26. **D**obry wieczór
27. **D**obry wieczór
28. **D**obry wieczór
29. **D**obry wieczór
30. **D**obry wieczór
31. **D**obry wieczór
32. **D**obry wieczór
33. **D**obry wieczór
34. **D**obry wieczór
35. **D**obry wieczór
36. **D**obry wieczór
37. **D**obry wieczór
38. **D**obry wieczór
39. **D**obry wieczór
40. **D**obry wieczór
41. **D**obry wieczór
42. **D**obry wieczór
43. **D**obry wieczór
44. **D**obry wieczór
45. **D**obry wieczór
46. **D**obry wieczór
47. **D**obry wieczór
48. **D**obry wieczór
49. **D**obry wieczór
50. **D**obry wieczór
51. **D**obry wieczór
52. **D**obry wieczór
53. **D**obry wieczór
54. **D**obry wieczór
55. **D**obry wieczór
56. **D**obry wieczór
57. **D**obry wieczór
58. **D**obry wieczór
59. **D**obry wieczór
60. **D**obry wieczór
61. **D**obry wieczór
62. **D**obry wieczór
63. **D**obry wieczór
64. **D**obry wieczór
65. **D**obry wieczór
66. **D**obry wieczór
67. **D**obry wieczór
68. **D**obry wieczór
69. **D**obry wieczór
70. **D**obry wieczór
71. **D**obry wieczór
72. **D**obry wieczór
73. **D**obry wieczór
74. **D**obry wieczór
75. **D**obry wieczór
76. **D**obry wieczór
77. **D**obry wieczór
78. **D**obry wieczór
79. **D**obry wieczór
80. **D**obry wieczór
81. **D**obry wieczór
82. **D**obry wieczór
83. **D**obry wieczór
84. **D**obry wieczór
85. **D**obry wieczór
86. **D**obry wieczór
87. **D**obry wieczór
88. **D**obry wieczór
89. **D**obry wieczór
90. **D**obry wieczór
91. **D**obry wieczór
92. **D**obry wieczór
93. **D**obry wieczór
94. **D**obry wieczór
95. **D**obry wieczór
96. **D**obry wieczór
97. **D**obry wieczór
98. **D**obry wieczór
99. **D**obry wieczór
100. **D**obry wieczór

1. **D**obry wieczór
2. **D**obry wieczór
3. **D**obry wieczór
4. **D**obry wieczór
5. **D**obry wieczór
6. **D**obry wieczór
7. **D**obry wieczór
8. **D**obry wieczór
9. **D**obry wieczór
10. **D**obry wieczór
11. **D**obry wieczór
12. **D**obry wieczór
13. **D**obry wieczór
14. **D**obry wieczór
15. **D**obry wieczór
16. **D**obry wieczór
17. **D**obry wieczór
18. **D**obry wieczór
19. **D**obry wieczór
20. **D**obry wieczór
21. **D**obry wieczór
22. **D**obry wieczór
23. **D**obry wieczór
24. **D**obry wieczór
25. **D**obry wieczór
26. **D**obry wieczór
27. **D**obry wieczór
28. **D**obry wieczór
29. **D**obry wieczór
30. **D**obry wieczór
31. **D**obry wieczór
32. **D**obry wieczór
33. **D**obry wieczór
34. **D**obry wieczór
35. **D**obry wieczór
36. **D**obry wieczór
37. **D**obry wieczór
38. **D**obry wieczór
39. **D**obry wieczór
40. **D**obry wieczór
41. **D**obry wieczór
42. **D**obry wieczór
43. **D**obry wieczór
44. **D**obry wieczór
45. **D**obry wieczór
46. **D**obry wieczór
47. **D**obry wieczór
48. **D**obry wieczór
49. **D**obry wieczór
50. **D**obry wieczór
51. **D**obry wieczór
52. **D**obry wieczór
53. **D**obry wieczór
54. **D**obry wieczór
55. **D**obry wieczór
56. **D**obry wieczór
57. **D**obry wieczór
58. **D**obry wieczór
59. **D**obry wieczór
60. **D**obry wieczór
61. **D**obry wieczór
62. **D**obry wieczór
63. **D**obry wieczór
64. **D**obry wieczór
65. **D**obry wieczór
66. **D**obry wieczór
67. **D**obry wieczór
68. **D**obry wieczór
69. **D**obry wieczór
70. **D**obry wieczór
71. **D**obry wieczór
72. **D**obry wieczór
73. **D**obry wieczór
74. **D**obry wieczór
75. **D**obry wieczór
76. **D**obry wieczór
77. **D**obry wieczór
78. **D**obry wieczór
79. **D**obry wieczór
80. **D**obry wieczór
81. **D**obry wieczór
82. **D**obry wieczór
83. **D**obry wieczór
84. **D**obry wieczór
85. **D**obry wieczór
86. **D**obry wieczór
87. **D**obry wieczór
88. **D**obry wieczór
89. **D**obry wieczór
90. **D**obry wieczór
91. **D**obry wieczór
92. **D**obry wieczór
93. **D**obry wieczór
94. **D**obry wieczór
95. **D**obry wieczór
96. **D**obry wieczór
97. **D**obry wieczór
98. **D**obry wieczór
99. **D**obry wieczór
100. **D**obry wieczór